

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Historický ústav Jihočeské univerzity

Porodní báby v Českých Budějovicích na přelomu 19. a 20. století

Lenka Lišková

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Zdeněk Bezecný, Ph.D.

České Budějovice 2008

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Porodní báby v Českých Budějovicích na přelomu 19. a 20. století vypracovala samostatně, s použitím pramenů a literatury uvedených v závěrečném seznamu.

V Českých Budějovicích dne 15. dubna 2008

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce panu Mgr. Zdeněku Bezeckému, Ph.D. za metodické vedení a cenné rady.

Anotace

Porodní báby v Českých Budějovicích na přelomu 19. a 20. století

Tato bakalářská práce je zaměřena na činnost porodních bab působících na přelomu 19. a 20. století v Českých Budějovicích. Bylo to období, kdy se zvyšovaly nároky na hygienu a objevovaly se nové poznatky v oblasti porodnictví. Riziko úmrtí rodičky a dítěte při porodu se snižovalo. Přestože počet porodníků stoupal, byly služby porodních bab na konci 19. a na počátku 20. století stále hojně vyhledávány.

Výchozími prameny této práce jsou instrukce a úřední zápisy z let 1887-1925, které se týkají porodních bab pracujících v Českých Budějovicích, a matriční evidence narozených z roku 1900, která byla zapisována při kostelu sv. Mikuláše v Českých Budějovicích. Dále jsou použity vědecké monografie a články, které se týkají dějin porodnictví.

Annotation

Midwives in České Budějovice at the turn of the 19th and the 20th century

This bachelor work is focused on working of midwives acting at the turn of the nineteenth and the twentieth century in České Budějovice. It was time when demands for hygiene increased and new knowledge in midwifery were emerging. Risk of woman and child dying during birth decreased. Although number of obstetrician was growing, were services of the midwives in the end of the nineteenth century and in the early twentieth century still plentifully sought out.

Basic sources of this work are instructions and official protocols from 1887-1925, which concern about midwives working in České Budějovice, and church birth registry from 1900 run by St. Nicholas Church in České Budějovice. Furthermore scientific monographies and magazine articles referring to history of midwifery were used.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Příručky pro porodní báby.....	4
3. Instrukce a povinnosti.....	6
3. 1. Vzdělání.....	7
3. 2. Práce.....	13
3. 3. Pracovní nástroje.....	16
4. Práce porodních bab.....	19
4. 1. Těhotenství.....	20
4. 2. Porod.....	20
4. 3. Péče o ženu a dítě po porodu.....	21
4. 4. Komplikace během porodu.....	23
5. Statistické údaje roku 1900 pro České Budějovice.....	26
6. Závěr.....	30
7. Seznam použitých pramenů a literatury.....	33
8. Seznam obrazové přílohy.....	35
9. Obrazová příloha.....	37

1. Úvod

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na práci porodních bab v Českých Budějovicích na přelomu 19. a 20. století. Během 19. století nastaly v porodnictví významné změny. Zvýšily se nároky na vzdělání porodních bab a na dodržování zásad hygieny během i po porodu. Více se začalo dohlížet na dodržování instrukcí a směrnic, které byly pro tuto profesi vydávány.

Porod také přestával být zcela ženskou záležitostí. Přibývalo lékařů, kteří se specializovali na porodnictví. Počet a samotná existence porodních bab je však důkazem, že rodičky nejen jejich pomoc stále vyhledávaly, ale také téměř všechny dávaly přednost porodu doma před porodem v porodnici za účasti lékaře.

V roce 1830 působilo v Čechách 4 042, na Moravě 2 049 a ve Slezsku 474 porodních bab. V roce 1900 se jejich počet zvýšil na 5 743 v Čechách, 2 721 na Moravě a 574 ve Slezsku.¹ Celkově tedy v českých zemích pracovalo na konci 19. století téměř o 2 500 porodních bab více než v roce 1830.

Větší počet porodních babiček se mohl uživit díky nárůstu počtu obyvatelstva. Počet obyvatel českých zemí se v průběhu 19. století přibližně zdvojnásobil. V roce 1820 poprvé přesáhl pět milionů. Deseti milionů dosáhl v roce 1909.² Od sedmdesátých let 19. století u nás nastává pozvolný pokles porodnosti, který se na konci století výrazně zvyšuje. Těsně před vypuknutím 1. světové války pokles porodnosti předstihl pokles úmrtnosti. Tím se přirozený růst podstatně zpomalil.³

¹ P. Svobodný – L. Hlaváčková, Dějiny lékařství v českých zemích, Praha 2004, s. 102 a 131.

² P. Horská – M. Kučera – E. Maur – M. Stloukal, Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy, Praha 1990, s. 354.

³ P. Svobodný – L. Hlaváčková, Dějiny lékařství, s. 119-120.

Důvodem stále oblíbenosti porodních bab mohl být stud před cizím mužem, víra v ženskou solidaritu nebo i stále přetrvávající tradice rodit doma za pomoci porodní báby. Porodní bába měla také, na rozdíl od lékaře, zkušenost rodičky, protože většinou sama byla matkou. Věděla tedy, jak se žena při porodu cítí. Navíc se porodní kliniky dlouho musely zbavovat názoru společnosti, že porod v takovém zařízení je něčím nedůstojným, protože je rodička vystavena pohledům cizích mužů. Počestná vdaná žena měla tedy rodit doma. Do porodnice se uchylovaly především ženy nemajetné či svobodné matky.

Potřebné vzdělávání i následná práce porodních bab byly organizovány instrukcemi a nařízeními, které měly celostátní platnost. Konkrétní situaci v Českých Budějovicích jsem popsala pomocí nevydaných evidenčních pramenů z let 1892-1924. Většina těchto vyhlášek se týká kontroly pracovních nástrojů porodních bab.

K přiblížení práce porodních bab působících v Českých Budějovicích jsem si zvolila matriční evidenci římskokatolické církve z roku 1900. Zpracovala jsem zápisy z matriky vedené při kostelu sv. Mikuláše v Českých Budějovicích. Z této evidence se dalo zjistit, kolik se během roku narodilo dětí, jejich pohlaví, počet nemanželských a mrtvě narozených dětí, počet dvojčat, kolik porodních bab pracovalo v Českých Budějovicích a jak často pomáhaly při porodu.

Představu o počtu porodních bab, které bydlely na přelomu 19. a 20. století v Českých Budějovicích, si můžeme vytvořit díky dochovaným seznamům českobudějovických porodních bab z let 1887, 1907 a 1925.

Dále jsem při psaní své práce použila odbornou literaturu a odborné články v časopisech. Dějinami práce porodních bab v českých zemích se asi nejvíce z českých historiků zabývá Milena Lenderová. Proto jsem prostudovala její články, které jsou zaměřeny na dané téma, a dvě

monografie: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století a Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Druhou knihu napsala společně s Karlem Rýdlem. V této práci je podrobně popsáno těhotenství, příchod dítěte na svět, šestinedělí, odborné příručky i instrukce, vzdělávání a práce porodních bab v 19. století.

Dále jsem zvolila články Ludmily Cuřínové v časopisech *Sanquis* a *Sestra*, ve kterých se zabývá prací porodních bab v 19. století, a monografii *Dějiny lékařství v českých zemích*, která je společnou prací Petra Svobodného a Ludmily Hlaváčkové.

Okrajově jsem také pracovala s knihou Antonína Doležala *Od babictví k porodnictví*, kde jsou popisovány dějiny evropského lékařství od starověku po počátek 19. století, s knihou *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy* od Pavly Horské a kolektivu a s úvodem knihy *Porodnictví* od Eduarda Čecha a kolektivu, který je zaměřen na dějiny výuky porodnictví v Praze.

2. Příručky pro porodní báby

Během celého středověku a novověku byly sepisovány příručky, které měly rozšířit vzdělání porodních bab. V 19. století se v těchto příručkách stále více prosazovaly odborné lékařské názory a hygienické zásady. Jejich autoři odmítali různé pověry, které byly v předešlých dobách spojeny s těhotenstvím, porodem a šestinedělím. Poučovali porodní báby o nových postupech v péči o matku a dítě i o nařízeních, které se týkaly jejich práce. Ve druhé polovině 19. století měla každá porodní bába vlastnit příručku. Toto nařízení úzce souviselo s požadavkem gramotnosti a odborného vzdělání u všech žen, které vykonávaly tuto profesi.

Nejuznávanější příručky pro porodní báby byly během 19. století napsány profesory porodnictví, kteří působili v Praze nebo Olomouci. Českobudějovické porodní báby příručky samozřejmě musely používat. Mohly si ovšem mezi nimi vybrat. Pravděpodobně si pořizovaly především známější a nejvydávanější z nich.

Teorii porodnictví v českých zemích během 19. století silně ovlivnila práce profesora pražské lékařské fakulty Antonína Jungmanna. V roce 1804 sepsal *Úvod k babení*,⁴ který rozšířil a po deseti letech znovu vydal pod názvem *Umění babické k užítku žen při porodu obsluhujících*.⁵ Název byl pozměněn i při třetím a čtvrtém vydání z roku 1842: *Umění porodnické k užítku ženám při porodu obsluhujícím*.⁶ Při psaní této učebnice nezapomněl, že porodní báby většinou nedosáhly vysokého vzdělání. Proto použil k vysvětlení a poučení formu dialogu, tedy systém otázek a odpovědí, který usnadnil pochopení obsahu. Popsal zde anatomii ženského těla, průběh těhotenství, porodu a šestinedělí, patologický porod, péči o novorozence

⁴ L. Cuřínová, Alchymie času. Porod v dějinách medicíny, Sanquis, listopad 1999, s. 41; L. Cuřínová, Z dějin „umění babického“, Sestra 1992, s. 3; M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha 2006, s. 24.

⁵ M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství, s. 25.

⁶ Tamtéž.

i návod na „ohledání“, čímž také položil základy k soudnímu lékařství. Jungmannova příručka získala velkou oblibu a byla používána desítky let. Zastínila například učebnici *Krátké naučení kunstu babického*⁷ od Jana Nepomuka Schustera, která byla vydána v roce 1819.⁸

Porodnictví na Moravě v 19. století ovlivnila především učebnice Jungmannova žáka a asistenta Františka Jana Mošnera, který se stal profesorem a rektorem univerzity v Olomouci. Jeho dílo z roku 1848 nese název *Babictví čili umění porodnické*.⁹

Jiní autoři učebnic porodnictví často pouze předělávali práce Antonína Jungmanna a Františka Jana Mošnera. To je případ dvoudílné práce Jana Strenga *Kniha babictví ku prospěchu žen babictví se učících*¹⁰ z roku 1859 a příručky Ferdinanda Webera, rytíře z Ebenhofu, *Učebná kniha porodnictví pro babičky*¹¹ vydaná v roce 1871.¹²

Pokrok můžeme zaznamenat u práce Vojtěcha Vyšína, který byl nejdříve asistentem Jana Strenga v Praze a poté asistentem Františka Jana Mošnera v Olomouci. Jeho příručka byla vydána v roce 1888 pod názvem *Babictví, učebná kniha o porodnictví pro báby porodní*.¹³ Použil v ní už novou moderní terminologii, která se téměř shoduje s dnešní.¹⁴

Velkým posunem v teoretických knihách o porodnictví u nás jsou práce univerzitního profesora Václava Rubešky. V roce 1893 vyšlo poprvé jeho *Porodnictví pro babičky*.¹⁵ Následovala čtyři přepracovaná a rozšířená vydání této práce. Je také autorem první rozsáhlé české učebnice porodnictví pro mediky a lékaře.¹⁶

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž, s. 26.

¹² Tamtéž, s. 25-26.

¹³ Tamtéž, s. 26.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž, s. 26.

3. Instrukce a povinnosti

Pro porodní báby se po celé 19. a na začátku 20. století vydávaly celostátně platné instrukce, kterými se měly řídit. Týkaly se jejich vzdělání, práce i sociálního postavení. Vyhlášky vydávané českobudějovickými úřady buď zveřejňovaly směrnice, které měly platnost pro celé české země, nebo méně často reagovaly na konkrétní situaci ve městě.

Podle výnosu ministerstva vnitra z roku 1897 si měly všechny porodní báby pořídit nové schránky na náčiní s příslušným obsahem.¹⁷ A právě ze všech nařízeních, které se týkaly porodních bab pracujících v Českých Budějovicích, byly nejčastěji vyhlášovány kontroly pracovních nástrojů. Tyto kontroly probíhaly také před rokem 1897. Například v roce 1893 proběhla kontrola v důsledku případů horečky omladnic.¹⁸ V případě, že byla objevena nějaká závada, byl sepsán protokol a porodní bába musela vše dát do pořádku.

Nemělo by se ovšem zapomínat, že porodní báby vždy instrukce nedodržovaly. Příkladem může být pomoc ženám při záměrném vyvolání potratu, takzvané *andělíčkářství*. I když bylo podle zákona zakázané, některé porodní báby tuto službu nabízely.¹⁹

Český termín *porodní bába* vychází ze skutečnosti, že toto povolání původně vykonávaly především ženy zkušené a tedy i starší.²⁰ Pro 19. století není tato definice nejpřesnější. Podle autorů příruček pro porodní báby z 19. století byl nejvhodnějším věkem pro zahájení porodní praxe mezi 20 a 30 rokem života. Tento názor zastávali například Antonín Jungmann a František Jan Mošner.²¹ Nebylo tedy výjimkou, když praxi vykonávala

¹⁷ Tamtéž, s. 72.

¹⁸ Státní okresní archiv (SOkA) České Budějovice, Archiv města (AM) České Budějovice, inv. č. 3366, sign. 7 2/8, kart. 311.

¹⁹ M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 74 -76.

²⁰ A. Doležal, *Od babictví k porodnictví*, Praha 2001, s. 9.

²¹ M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 63.

žena mladší třiceti let. Přesto se označení porodní bába nadále používalo i na počátku 20. století, kdy se začal také častěji používat termín *porodní asistentka*.

U porodní báby byly vyžadovány některé vlastnosti. Jan Mošner ve své příručce sepsal vhodné kladné vlastnosti porodních bab. Babička měla být zdravá, silná, gramotná, svědomitá, opatrná, mlčenlivá, mravná, střídmá, působit zdravým dojmem, mít dobrou paměť a „zdravý rozum“. Jan Streng ve svém díle naopak vyjmenoval špatné vlastnosti, kterých by se měly porodní báby vyvarovat. Patří mezi ně například domýšlivost, závist, pomlouvačnost, necudnost, štěbetavost či opilství.²² Většina kladných a záporných vlastností porodních bab byla vyžadována a zavrhována už od starověku.²³

3. 1. Vzdělání

V 19. století se začal na vzdělání porodních bab klást podstatně větší důraz než v předchozích staletích. Provozovat *babictví* směly pouze ženy, které absolvovaly povinné školení a přezkoušení. To znamenalo, že adeptky

²² M. Lenderová, Od porodní báby k porodní asistentce, in: *Theatrum Historie*. Sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice 1, Univerzita Pardubice, Pardubice 2006, s. 139; M. Lenderová, Porodní bába, akušér, lékař, Gynekolog, časopis ženských lékařů 14, 2005, s. 230; M. Lenderová, Porodní bába: od poslání k profesi, in: Eva Broklová – Marie L. Neudorfová (edd.), *Věře Olivové ad honorem*. Sborník příspěvků k novodobým československým dějinám. Společnost Edvarda Beneše v Ústavu T. G. Masaryka, Praha 2006, s. 232; M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 63 a 73.

²³ Od ženy, která se chce stát porodní pomocnicí, požaduje Soranus z Efesu (98-138) řadu vlastností. Musí mít dobrou paměť, aby si zapamatovala dané věci, musí být pracovitá a vytrvalá, mravná, aby ji bylo možno důvěřovat, obdařená zdravými smysly a silnou konstitucí, musí mít dlouhé a jemné prsty a krátce ostříhané nehty. Musí být teoreticky i prakticky vzdělaná, ve všech oblastech lékařského umění zkušená, aby mohla určovat nejen životosprávu, ale i chirurgické a lékařské pokyny, aby mohla to, co pozoruje, správně posuzovat a patřičně hodnotit souvislosti jednotlivých jevů ve svém oboru. Trpící musí přemlouvat, s účastí jim pomáhat, být odvážná v každém nebezpečí a její rady nemají vybočovat z míry. Dále musí mít za sebou vlastní porody a nebýt příliš mladá. Musí být slušná a stále rozšafná, velmi mlčenlivá, neb se dozvídá mnoho životních tajemství, nesmí být ziskuchtivá, aby kvůli mzdě si nepočínala hanebně, nesmí být pověřivá, aby rozlišila pravdu od lži. Musí se dále starat o to, aby její ruce byly měkké a něžné a nesmí vykonávat práci, od které by ztvrdly. Kdyby nebyly od přírody měkké, musí si je zjemňovat mastmi. A. Doležal, *Od babictví*, s. 20-21.

musely být gramotné. Přesto během první poloviny 19. století nebylo výjimkou, když tuto profesi vykonávala žena bez absolvování předepsaného školicího kurzu. To platilo zejména pro vesnice a menší města. Ještě na přelomu 19. a 20. století se objevovaly ojedinělé problémy s kvalifikací porodních bab.²⁴

Porodní báby, které bydlely v Českých Budějovicích, pravděpodobně absolvovaly studium v Praze, protože to bylo jediné město v Čechách, kde vzdělávací kurzy pro porodní báby probíhaly.

Guberniálním dekretem byla v roce 1803 v porodnici a nalezinci u sv. Apolináře na Větrově zřízena podle vídeňského vzoru Univerzitní porodnická klinika. Zde probíhala výuka nejen porodních bab ale i studentů lékařské fakulty.²⁵

První se ujal vedení kliniky profesor porodnictví Jan Melič, který ovšem už v roce 1806 z důvodu neshody s profesorským sborem odstoupil. Na krátké období ho nahradil Karel Fiedler.²⁶

V letech 1808 až 1850 zde působil Antonín Jungmann, který se v roce 1811 stal profesorem teoretického a praktického porodnictví. Během jeho působení bylo na klinice odvedeno téměř 50 000 porodů a učilo se zde více než 8 200 porodních bab a 2 200 studentů. V roce 1824 byla povolena přístavba kliniky pro zvýšení kapacity. Po odchodu Antonína Jungmanna do penze v roce 1850 byla klinika rozdělena na kliniku pro výuku mediků a kliniku pro výuku babiček.²⁷

V roce 1875 byla otevřena nová budova tzv. Královské české zemské porodnice, která byla postavena podle plánů architekta Josefa Hlávky nedaleko staré Univerzitní porodnické kliniky, která v té době už

²⁴ M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 63-64.

²⁵ A. Doležal, *Od babictví*, s. 102; P. Svobodný – L. Hlaváčková, *Dějiny lékařství*, s. 147; E. Čech a kol., *Porodnictví*, Praha 1999, s. 18; M. Lenderová, *Porodní bába, akušér*, s. 232.

²⁶ E. Čech a kol., *Porodnictví*, s. 18.

²⁷ A. Doležal, *Od babictví*, s. 102; P. Svobodný – L. Hlaváčková, *Dějiny lékařství*, s. 147; E. Čech a kol., *Porodnictví*, s. 18; M. Lenderová, *Porodní bába, akušér*, s. 232.

nevyhovovala svojí prostorovou kapacitou. V jejím čele stanul jako první ředitel profesor Jiří Streng.²⁸

V roce 1891 bylo rozhodnuto, že klinika nadále nebude součástí lékařské fakulty. Od počátku roku 1892 se stala samostatnou C. k. školou babickou v Praze. Způsob a místo výuky se v podstatě nezměnily. Školu vedl až do roku 1922 profesor Václav Rubeška, který propagoval nové moderní postupy. Během jeho působení na klinice se zde učilo více než 5 000 porodních bab. V roce 1922 se stal prvním přednostou nově zřízené II. gynekologicko-porodnické kliniky v Praze.²⁹

Dne 17. února 1804 přijala pražská lékařská fakulta nový studijní řád pro porodní báby, který upřesnil požadavky na jejich kvalifikaci. Řád stanovil, že se v Praze musí učit i venkovské porodní báby, které do této doby byly zkoušeny pouze krajským fyzikem. Dále také přesně určil program výuky. Teoreticky měl budoucí porodní báby připravit jednosemestrální kurz a prakticky dva měsíce cvičení v porodnici. Pak mohly adeptky složit zkoušku. Výuka probíhala v češtině i němčině. Problematické však bylo hmotné zajištění chudších žen, které si nemohly dovolit platit pobyt v Praze. Mohly ovšem obdržet stipendium od panství, kraje nebo obce, nebo státní stipendium, ale po absolvování kurzu musely pracovat tam, kde jich bylo potřeba.³⁰

Nařízení z roku 1821 ustanovilo, že uchazečka o výuku babictví si měla s sebou do kurzu přinést vysvědčení způsobilosti od krajského lékaře, křesní list, osvědčení o mravnosti od farního úřadu a doklady o místu bydliště a uzavření sňatku.³¹

V roce 1852 byl přijat návrh reformy vzdělání porodních bab. Dosavadní kurz byl zrušen. Místo něj se během jednoho roku střídaly tři čtyřměsíční

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ M. Lenderová, *Od porodní báby*, s. 132; M. Lenderová, *Porodní bába, akušér*, s. 228; M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 62; P. Svobodný – L. Hlaváčková, *Dějiny lékařství*, s. 101.

³¹ M. Lenderová, *Porodní bába*, s. 231; M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 62.

teoreticko-praktické kurzy vždy pro 60 posluchaček. Kurzy probíhaly v českém a německém jazyce. Takto probíhalo vyučování budoucích porodních bab až do roku 1920.³²

V roce 1857 bylo vydáno ministerské nařízení, které určilo trestat nedovolené provozování babictví buď peněžní pokutou ve výši až 100 zlatých, které měly být odevzdány do chudinského fondu obce, nebo vězením od 16 hodin do 14 dnů. Toto nařízení reagovalo na velký počet porodních bab, které provozovaly babictví bez zkoušky. Především po celou první polovinu 19. století bylo přezkoušení porodních bab ojedinělé, i když se tak podle vyhlášek mělo dít u každé porodní báby. Problémy s nedostatečnou kvalifikací porodních bab se objevují až do konce 19. století.³³

Po složení zkoušky musela porodní bába podepsat přísahu, ve kterém se zavázala vždy co nejlépe pomoci jakékoliv ženě při porodu a svědomitě a pravdivě oznámit všechny potřebné údaje faráři nebo duchovnímu správci. Také přísahala, že není členkou jakéhokoliv tajného spolku a nikdy do žádného nevstoupí.³⁴

Dne 20. srpna 1892 byla doručena starostovi Českých Budějovic petice sepsaná ústředím spolku německých lékařů v Čechách v záležitosti zřízení samostatné německé školy pro porodní báby v Praze. Spolek si v petici stěžoval na špatný stav vzdělávání německy mluvících porodních bab. České kurzy probíhaly dva, německý pouze jeden. Tím byly německy mluvící studentky v nevýhodě, protože měly menší možnost vybrat si, kdy do kurzu nastoupí. V případě neúspěchu u závěrečné zkoušky pak musely žákyně čekat osm měsíců na zahájení dalšího německého kurzu, aby mohly studium opakovat. Německý kurz probíhal od poloviny května do poloviny září, kdy byla podle spolku nižší porodnost než v ostatních měsících. V letním období

³² M. Lenderová, *Od porodní báby*, s. 132; Milena Lenderová, *Porodní bába, akušér*, s. 229;

M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 62; P. Svobodný – L. Hlaváčková, *Dějiny lékařství*, s. 147.

³³ M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 63-64.

³⁴ M. Lenderová, *Porodní bába, akušér*, s. 230; M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 70.

navíc nepříjemné dusné počasí nepříznivě ovlivňovalo výkonnost nejen studentek ale i učitelů, kteří kvůli nepřetržitému pořádání kurzů neměli čas, aby si odpočinuli. Jako velká nevýhoda je v petici uvedena skutečnost, že učitelé a školní porodní báby jsou převážně českého původu. Jejich znalost německého jazyka byla podle spolku naprosto nedostačující, a tedy bránila ve správné komunikaci se studentkami. Lékaři ze spolku vypočítali, že se na dosavadní škole za poslední tři roky učilo v průměru 176 česky mluvících a pouze 59 německy mluvících studentek.³⁵ Jazykovou bariéru označují za hlavní důvod malého počtu německy mluvících studentek.³⁶

Z těchto důvodů žádá v petici ústředí spolku německých lékařů v Čechách o rozdělení pražské školy pro porodní báby na část českou a část německou. Výuka by se dál konala v dosavadní školní budově, ve které by se pouze patřičně rozdělily prostory na dvě poloviny. Kvůli zvýšení kapacity budovy požadoval spolek zrušení *sálů pro spaní*,³⁷ protože nejsou podle jeho názoru správně využívány. Převážně je využívaly chudší studentky jako levnější způsob bydlení. Místnosti po zrušení těchto sálů by se daly přeměnit na posluchárny nebo porodní sály. Podle návrhu by měly obě školy vlastního předsedu, asistenty, školní porodní báby a ošetřovatelky. Materiál by byl také rozdělen na dvě poloviny. Zavedly by se dva německé kurzy ročně, které by podle vídeňského vzoru trvaly pět měsíců. Dosavadní čtyřměsíční kurzy považoval spolek za nedostatečně dlouhé. Zbývající dva měsíce v roce by si mohli učitelé a ostatní zaměstnanci a zaměstnankyně školy odpočinout.³⁸

Samostatná škola, která by poskytovala *babické* vzdělání německy mluvícím ženám, v Praze sice nevznikla, ale 13. května 1924 byl informován Obecní úřad v Českých Budějovicích o zahájení všebabického kurzu na

³⁵ V roce 1889 se na pražské škole učilo 192 česky mluvících a 41 německy mluvících studentek. V roce 1890 byl jejich počet 163 a 75 a v roce 1891 173 a 63. SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3365, sign. 7 2/7, kart. 311.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Sály pro spaní byly pokoje určené pro lékaře a studující, aby mohli přenocovat na klinice a tím měli být v jakoukoliv hodinu připraveni k pomoci při porodu. Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

porodnické gynekologické klinice Masarykovy univerzity v Brně. O uveřejnění této zprávy byly požádány redakce místních, tedy českobudějovických, listů.³⁹

Tento pětíměsíční kurz byl určen pro všechny německy mluvící kandidátky z Čech, Moravy a Slezska. Vyučování mělo být zahájeno 16. července 1924. Případné kandidátky se měly do 30. června přihlásit u ředitele babské školy v Brně, který byl současně zemským zdravotním referentem v Brně.⁴⁰ Pro českobudějovické kandidátky mohla být překážkou vzdálenost mezi těmito městy.

Počet účastnic kurzu byl omezen na třicet. Přednost při přijetí měly ženy, které prokázaly, že úspěšně absolvovaly střední školu nebo veřejnou školu pro ošetřování nemocných. Dále byly upřednostňovány absolventky nižší střední školy nebo občanské školy a také ty, které prokázaly při přijímací zkoušce nejlepší způsobilost pro vykonávání této profese. Dále byla dána přednost kandidátkám, které byly na kurz vyslány na útraty obce nebo jiné samostatné korporace.⁴¹

Při přijímací zkoušce musela kandidátka předložit křestní a rodný list, popřípadě oddací list, byla-li vdaná, jednalo-li se o vdovu, úmrtní list svého manžela, průkaz o československé státní příslušnosti, průkaz o tom, že má své trvalé bydliště v některém místě Čech, Moravy nebo Slezska, dále úředně potvrzené vysvědčení o mravech, lékařské vysvědčení o zdraví a tělesné i duševní způsobilosti a vysvědčení o očkování nebo přeočkování.⁴²

Bylo v zájmu Českých Budějovic postarat se o dostatečné vzdělání porodních bab. Absolventka kurzu byla zkušená nejen po stránce praktické ale také z hlediska teoretického.

³⁹ Tamtéž, inv. č. 3376, sign. 7 2/36, kart. 311.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž.

3. 2. Práce

Podle instrukce z roku 1809, která měla být pro lepší rozšíření otištěna v každé učebnici pro porodní báby, měly být domy porodních bab označeny tabulkami se jmény a označením „zkoušená pomocnice“. Porodní báby také měly nosit na prsou odznak svého povolání. Praxe se však často od teorie lišila. Sami autoři příruček raději doporučovali budoucím rodičům, aby si s předstihem zjistili bydliště báby a včas se s ní domluvili.⁴³

Postavením porodních bab se zabýval výnos studijní dvorské komise z roku 1813. Na potřebný počet porodních bab na panství dohlížel správce fary a vrchnostenský úřad. Porodní báby musely být vdané nebo ovdovělé. Učeny i zkoušeny byly zadarmo. Byly osvobozeny od veškerých feudálních povinností. Požadavek gramotnosti u všech porodních bab byl ale zatím nereálný. Většina porodních bab byla nedostatečně vzdělána.⁴⁴

Dne 25. března 1874 vydalo ministerstvo vnitra nařízení, podle kterého patřily porodní báby mezi „osoby zdravotní“. Dohlížel na ně politický úřad první instance, tedy okresní hejtmánství nebo obecní úřad, a okresní lékař. Roku 1878 bylo toto nařízení doplněno a v roce 1881 revidováno. Podle nově revidovaného nařízení měla porodní bába zapisovat průběh porodu do tabulek narozených, které si kupovala u okresního nebo obecního úřadu. Po vyplnění je měla odevzdat nadřízenému lékaři. Tabulky sloužily ke statistickým účelům. Průběh porodu si měla zapisovat do deníku.⁴⁵

Nové nařízení bylo vydáno v roce 1897 ministerstvem vnitra a ministerstvem kultu a vyučování. Porodní bába měla matku během těhotenství vyšetřit a poučit ji o somatických změnách souvisejících s těhotenstvím. V jakoukoli hodinu měla být rodiče k dispozici. Pomoc

⁴³ M. Lenderová, *Od porodní báby*, s. 139; M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 73.

⁴⁴ L. Cuřínová, *Z dějin*, s. 2; M. Lenderová, *Porodní bába*, s. 231; M. Lenderová, *Porodní bába, akušér*, s. 228-229; M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 62.

⁴⁵ M. Lenderová, *Od porodní báby*, s. 133; M. Lenderová, *Porodní bába, akušér*, s. 230; M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 70-71.

mohla odmítnout pouze v případě, že v nedávné době ošetřovala osobu nakaženou přenosnou chorobou. Porod nesměl proběhnout v bytě porodní báby. Při komplikovaném porodu a náhlých komplikacích v šestinedělí musela ihned přivolat lékaře.⁴⁶ Nové služební předpisy pro porodní báby vešly v platnost 1. října 1897. Všechny porodní báby bydlící v Českých Budějovicích měly být v co nejkratším čase svolány a okresním lékařem o nich poučeny. Přednáška se konala 4. prosince téhož roku. Porodní báby se měly dostavit se svými pracovními nástroji.⁴⁷

V roce 1870 byl vydán zdravotní zákon, podle kterého musely obce poskytnout porodní bábě hmotnou náhradu, jestliže ošetřila nemajetnou ženu. Tento zákon však nebyl důsledně dodržován, takže na základě stížností babiček byl vydán v roce 1907 káravý oběžník.⁴⁸

Také Okresní výbor v Českých Budějovicích vydal 24. září 1907 nařízení obecním starostům, aby nezapomínali na finanční pomoc chudým porodním bábám. Tento výnos byl sepsán na základě uvědomění ministerstva vnitra o špatném postavení porodních bab v českých zemích. Ministerstvo bylo informováno prostřednictvím Svazu rakouských dámských spolků ve Vídni. Svaz rakouských dámských spolků ve Vídni upozornil především na nouzi venkovských porodních bab. Obával se, že by tím poklesla kvalita jejich práce. Okresní starosta Dr. Wilhelm Miegler odkazoval na zákon ze dne 23. února 1888, podle kterého měla každá obec učinit opatření, aby v ní bylo dostatečné pomoci zkušených porodních bab při porodech a zvláště bezplatné pomoci chudým rodičkám. Náklady s tím spojené se měly uhradit z obecních prostředků. Na dodržování zákona dohlíželi starostové jednotlivých obcí. Dále Dr. Wilhelm Miegler upozornil na skutečnost, že není všude postaráno o to, aby si porodní báby mohly pořídit předepsané schránky

⁴⁶ M. Lenderová, *Od porodní báby*, s. 133-134; M. Lenderová, *Porodní bába, akušér*, s. 230; M. Lenderová, *Porodní bába*, s. 233-234; M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 71-72.

⁴⁷ SOA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3367, sign. 7 2/9, kart. 311.

⁴⁸ M. Lenderová, *Porodní bába, akušér*, s. 230; M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 74.

na náčiní s příslušným obsahem, jak bylo nařízeno výnosem c. k. ministerstva vnitra ze dne 16. září 1807.⁴⁹

Jak tvrdí Milena Lenderová, nejpřísnější trest čekal porodní bábu za jakoukoli pomoc při potratu. Na přelomu 18. a 19. století mohla být odsouzena k jednomu až pěti letům vězení v případě dokázání viny. Během 19. století umělých potratů přibývalo. Podstupovaly je děvečky, dělnice, prostitutky, ale i vdané a svobodné ženy z vyšších kruhů. V roce 1869 prohlásil papež Pius IX. umělý potrat za hřích. V roce 1895 byly potraty zakázány v celé Evropě. V městském prostředí bylo snadnější potrat utajit. Na konci 19. století se potraty staly značným příjmem některých porodních bab. Nabízely potrat levněji než lékaři. Tresty se na konci 19. století značně zmírnily. Mnohdy byla proviněná porodní bába odsouzena pouze k šesti týdnům vězení.⁵⁰

K vyvolání potratu se mezi ženami doporučovalo šlapání na břicho, velmi namáhavá fyzická práce, klystýry, pouštění žilou, bylinky (například rozmarýn, routa, jalovec či námel, který je velmi nebezpečný), horké koupele, hladovění nebo ostré a špičaté předměty. Tyto praktiky mnohdy vedly ke sterilitě nebo dokonce smrti ženy.⁵¹

Porodní báby také nesměly nabízet čaje a jiné prostředky, které měly údajně upravovat menstruaci. Dále nesměly prodávat antikoncepční prostředky. To zdůraznil i místodržitelský oběžník ze dne 3. července 1899.⁵²

⁴⁹ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3367, sign. 7 2/9, kart. 311.

⁵⁰ M. Lenderová, *Od porodní báby*, s. 140-141 M; Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 74-76.

⁵¹ M. Lenderová, *K hříchu i k modlitbě; Žena v minulém století*, Praha 1999, s. 111-112.

⁵² M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 76.

3. 3. Pracovní nástroje

Každá porodní bába musela dbát na čistotu svých nástrojů. Na počátku 19. století patřily mezi její nástroje a přípravky cínová stříkačka jako klystýr používaný k vystřikování dělohy i k nouzovému křtění, tkaničky k převázání pupeční šňůry, tkaloun pro případný obrat na nožku, nůžky, voskované plátno, „vonné věci“ pro kříšení matky i dítěte v mdlobách, kus mořské houby, skořice a skořicová tinktura k zastavení krvácení po porodu, laudanum neboli opiová tinktura proti bolesti, heřmánek, máta a čaj, „skla k vytáhnutí mléka z prsův“, ocet a olej. Postupně přibyla cévka na moč, klystýr, kartáček na ruce, v dobře uzavřených lahvičkách krystalky kyseliny karbolové, karbolový olej a hofmanské kapky. K povinné výbavě také patřila některá z učebnic pro porodní báby, kterou nikdy nesměla porodní bába prodat ani někomu darovat.⁵³

Své potřeby nosila porodní bába buď v truhličce nebo ve vaku či tašce, které si sama ušila. Podle nařízení z roku 1897 si měly porodní báby pořídit nové schránky na nástroje, jejichž vzor i obsah byl úředně chválen. Chudým porodním bábám měly opatřit pomůcky obce, ve kterých provozovaly svoji praxi. Tyto schránky pak měly být občas kontrolovány na místních hejtmanstvích.⁵⁴

V Českých Budějovicích se na dodržování kontrol předepsaných nástrojů a schránek porodních bab dohlíželo často.

C. k. místodržitelství rada žádal 23. března 1893 starostu Českých Budějovic, aby kvůli onemocnění horečkou omladnic sezval porodní báby pracující v Českých Budějovicích na desátou hodinu 30. března téhož roku

⁵³ M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 72.

⁵⁴ Tamtéž.

do kanceláře c. k. okresního kancléře, kde jim měly být překontrolovány jejich pracovní nástroje.⁵⁵

Kvůli kontrole pracovních nástrojů byly na žádost c. k. okresního hejtmánství také předvolány porodní báby Emilie Malá, Tereza Řezáčová, Anna Jíchová a Karoline Lichtblau. Kontrola měla proběhnout 28. února 1897 v deset hodin dopoledne v kanceláři c. k. okresního lékaře.⁵⁶ Nejspíš se nedostavily na kontrolu vyhlášenou pro všechny porodní báby bydlící a pracující v Českých Budějovicích.

Dále vydal českobudějovický okresní výbor 7. října 1899 na základě výnosu c. k. ministerstva vnitra ze dne 10. září 1897 nařízení pro porodní báby, podle kterého si měly opatřit nové, dle úředně schváleného vzoru sestrojené schránky na náčiní s příslušným obsahem. Okresní výbor v nařízení také upozorňuje na potřebu pomoci chudým porodním bábám, které si pořízení nové schránky nemohou dovolit. Finanční podporu jim měly podle zákona ze dne 23. února 1888 poskytnout obce, ve kterých porodní báby pracovaly. Bez této předepsané schránky na nástroje by totiž nesměly pracovat a tím by především v menších obcích mohl vzniknout nedostatek porodních bab.⁵⁷

Dne 9. srpna 1907 žádal dvorní rada c. k. okresní hejtmánství v Českých Budějovicích, aby bylo zjištěno, zda porodní báby Katharina Hattanová, Markéta Saipová a Marie Bošková již vyhověly příkazům, které se týkají pořízení předepsané schránky na nástroje. Dne 3. září 1907 s nimi byly sepsány protokoly. Katharina Hattanová ve své výpovědi sdělila, že si kvůli špatné finanční situaci nemůže koupit předepsanou schránku na nástroje. Místo ní používá kabelu od pana profesora Rubešky. Prosí tedy o strpení při pořizování předepsané schránky. Markéta Saipová jako důvod, proč nemá předepsanou schránku, uvedla, že dotyčná schránka není v Českých

⁵⁵ SOkA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3366, sign. 7 2/8, kart. 311.

⁵⁶ Tamtéž, inv. č. 3367, sign. 7 2/9, kart. 311.

⁵⁷ Tamtéž, inv. č. 3370, sign. 7 2/13, kart. 311

Budějovicích ke koupení a že její dcera v nejbližší době pojedje do Prahy a schránku na nástroje jí tam opatří. Marie Bošková žádala, aby jí bylo opatření schránky na nástroje prominuto, protože si místo ní koupila ruční vak. A tedy by při opatření schránky utrpěla hmotnou škodu.⁵⁸

Také dne 18. prosince 1914 byla provedena kontrola nástrojů budějovických porodních bab. Česky mluvící porodní báby se měly dostavit v půl desáté a německy mluvící ve tři čtvrtě na jedenáct dopoledne. S sebou si měly přinést své nástroje a pozvánky.⁵⁹

Městský úřad v Českých Budějovicích vydal na žádost ministerského rady 3. ledna 1922 nařízení, aby se v neděli 8. ledna 1922 dostavily do úřadovny vrchního okresního lékaře Katharina Hattanová a Anna Husarová, protože se 23. prosince 1921 nedostavily k úřednímu řízení s pomocnicemi k porodu. Ministerský rada dále upozornil, že do seznamu českobudějovických porodních pomocnic nebyla zapsána Alžběta Radová.⁶⁰

⁵⁸ Tamtéž, inv. č. 3367, sign. 7 2/9, kart. 311.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž.

4. Práce porodních bab

Po celé 19. a na počátku 20. století obecně platilo, že *babictví* směla legálně provozovat pouze odborně školená a zkoušená porodní bába, která musela spolupracovat s lékařem a farářem. Nouzové pokřtění dítěte bylo stále samozřejmostí. Platily zákazy podávat ženě i dítěti léky a provádět potraty. Postupem času se měnila technika vedení porodu. Více se kladl důraz na životosprávu v těhotenství, ošetření v šestinedělí a prevenci patologických jevů.⁶¹

Práce porodní báby začala mnohdy už v době těhotenství budoucí matky a končila po šestinedělí. Nejdůležitějším okamžikem její práce byl samotný porod, při kterém měla pomoci rodičce a novorozenci, jak nejlépe dovedla. Stejnou péči měla věnovat všem ženám bez ohledu na sociální postavení. V případě komplikací bylo její povinností zavolat lékaře.

Počet porodů připadajících na jednu porodní bábu nebyl nikdy konstantní pro celý stát. Záleželo na počtu lidí v lokalitě její působnosti, na počtu jiných porodních bab v okolí i na její zkušenosti, která jí mohla zajistit oblibu u rodiček.⁶²

Výše honoráře porodní báby záležela na vynaložené práci a počtu návštěv u rodičky. Za nemajetnou rodičku měla obdržet peníze od obce. Provozování *babictví* bylo málo výnosné. Pro mnohé porodní báby bylo vedení hospodářství nebo příjmy manžela životně potřebné.⁶³

⁶¹ M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 71.

⁶² Tamtéž, s. 68.

⁶³ M. Lenderová, *Porodní bába, akušér*, s. 230; M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 73.

4. 1. Těhotenství

Po celé 19. století bylo možné s naprostou jistotou konstatovat těhotenství až v jeho druhé polovině, kdy jsou patrné pohyby a slyšitelnost srdečních ozev plodu. Sice už byli lékaři a porodní báby schopné spočítat termín porodu podle data poslední menstruace, ale ženy si často příslušný týden nedokázaly vybavit. K vaginálnímu vyšetření, které dokázalo stanovit graviditu s velkou dávkou jistoty, docházelo až do poloviny 19. století velmi zřídka.⁶⁴

Čeněk Křížek⁶⁵ ve své příručce *Českým paním*, která byla poprvé vydána roku 1875, doporučuje vyšetření porodní bábou provést v leže. A to pouze v případě, když o něj sama těhotná požádá. Odmítá vyšetření ve stoje, při kterém se těhotná opírá o stěnu a porodní bába klečí. Považuje ho za nepohodlné a nespolehlivé.⁶⁶

Porodní bába měla provést vyšetření umytou, ohřátou rukou s krátkými nehty, ukazováčkem bez prstenu, natřeným máslem, sádlem, olejem nebo glycerinem.⁶⁷

4. 2. Porod

Téměř všechny porody na přelomu 19. a 20. století stále probíhaly doma. Za vhodné místo porodu byl považován čistý, světlý a klidný pokoj, ve kterém se nacházela přiměřeně tvrdá postel s nepromokavou podložkou. Ještě v prvních desetiletích 19. století porodní báby přinášely ke každému

⁶⁴ M. Lenderová – K. Rýdl, *Radostné dětství*, s. 34.

⁶⁵ Čeněk Křížek byl řídícím lékařem v městském chudobinci na Karlově. Ve své příručce *Českým paním* se obrací ke čtenářkám s ohleduplností a zdvořilostí a snažil se předvídat jakékoliv kritické situace. Tamtéž, s. 29.

⁶⁶ Tamtéž, 29 a 34.

⁶⁷ Tamtéž, s. 34-35.

porodu vlastní porodní stolicí. Od polohy vsedě se postupně upustilo a budoucí matky začaly rodit vleže. Nejčastěji ženy rodily v košili. Jestliže rodička trpěla křečovými žilami, ovinula jí nohy porodní bába obinadly.⁶⁸

Při prvních porodních bolestech měly rodičky buď chodit po místnosti nebo sedět. Pro posílení směly jíst a pít. Po celé 19. století se stále věřilo, že porodní bolesti jsou nutným trestem za spáchaný dědičný hřích. Pouze na boží vůli záleželo, jak budou silné. Léky, které by zmírnily bolesti, se prakticky při porodech neužívaly. A pouze lékař směl tyto léky rodičce podat. To se ale nestávalo příliš často. I lékaři totiž většinou považovali bolesti za nezbytnou součást porodu. I přes toto všeobecně uznávané stanovisko se některé porodní báby snažily rodičkám různě pomoci ke zmírnění bolestí. Dávaly jim silnou kávu nebo horký či heřmánkový čaj. Pomáhaly také klystýrem a vlažnou sedací lázní. Při tlačení měla pomoci voda, v níž bylo uvařeno vejce natvrdo.⁶⁹

Povinností porodní báby na začátku porodu bylo zjištění polohy plodu a určení, zda zvládne porod bez pomoci lékaře. V případě podélné polohy plodu se lékař nepřivolával. Porodní pole promazávala bába živočišnými tuky, které na konci 19. století nahradil dezinfekční roztok.⁷⁰

4. 3. Péče o ženu a dítě po porodu

Hned po narození dítěte, musela porodní bába přestříhnout pupeční šňůru. K tomu měla použít čisté, popřípadě vydezinfikované nůžky. Pahýl, který byl často potírán kořalkou, červeným vínem či různou mastnotou, ovázala čistým obinadlem. Hojení pupíku pak kontrolovala při poporodních návštěvách. Oči dítěte vyčistila ohřátou nebo borovou vodou. Na konci 19. století se také

⁶⁸ Tamtéž, s. 44-45.

⁶⁹ M. Lenderová, K hříchů, s. 113; M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství, s. 42-44.

⁷⁰ M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství, s. 45.

u dětí matek, které byly nakažené kapavkou, užíval při čištění očí jednoprocenní roztok dusičnanu nebo octanu stříbra. Také měla po porodu přestlat postel nebo přemístit matku na jiné lůžko.⁷¹

První koupel novorozence měla především symbolickou funkci. Dítě bylo očištěno nejen tělesně, ale i duševně od dědičného hříchu. Do vaničky byly vkládány různé předměty: mince, sláma, sůl, klíč. A do vody byly přilévány různé odvary z bylin. Jestliže se dítě zdálo bábě slabé, přidala mu do koupele červené víno nebo pálenku. Aby dítě očistila od kožního mazu, používala mýdlo či olej. Při omývání novorozeněte také zjišťovala, zda je dítě bez vady. Po koupeli dítě zavinula a ukázala otci a rodině. Po té bylo poprvé přiloženo k matčinu prsu.⁷²

Stav rodičky a novorozence měla porodní bába sledovat ještě tři až čtyři hodiny po porodu. V následujících devíti dnech přicházela bába na kontrolu dvakrát a v dalších sedmi dnech pak jedenkrát denně. Pokaždé matku i dítě prohlédla, vyšetřila a ošetřila.⁷³

Šestinedělkám se doporučovala sedací koupel, omývání rodidel dezinfekcí a heřmánkem, přikládání obkladů ze „spařeniny“ z heřmánku, mateřídoušky, šalvěje a melasy. Proti poporodním bolestem se na břicho matky přikládaly nahřáté ručníky a heřmánkové obklady. Také měly pomoci heřmánkové klystýry. K zachycování očítků sloužily kusy sepraného plátna. Na počátku 20. století se začaly také používat jednorázové vložky.⁷⁴

Porodní bába se starala i o začínající laktaci. Prsa rodičky omývala teplou vodou a mýdlem. Bradavky otírala zředěným lihem, červeným vínem, frankovkou nebo karbolovou vodou. Jestliže novorozenec při nebo těsně po

⁷¹ Tamtéž, s. 93-94.

⁷² M. Lenderová, Dítě a dětství v dějinách, Gynekolog 11, 2002, č. 2, s. 99; M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství, s. 94.

⁷³ M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství, s. 47.

⁷⁴ Tamtéž.

porodu zemřel, porodní bába musela laktaci zastavit. Podvázala a obalila prsa flanelem a stáhla je pruhem látky k tělu.⁷⁵

Do zápisníku si po porodu měla porodní bába zaznamenat datum porodu, jméno rodičky, její bydliště, případně i její věk a postavení. Dále měla uvést, o kolikátý porod rodičky se jedná, čas porodu, pohlaví a polohu dítěte. Také se zapisovaly odchylky od normálu. Těmi byly například nástrojové porody provedené lékařem, narození dvojčat, těžký komplikovaný porod nebo úmrtí.⁷⁶

4. 4. Komplikace během porodu

V případě komplikací během porodu měla porodní bába okamžitě zavolat lékaře. Báby je ale volaly většinou nerady a mnohdy už bylo na lékařskou pomoc příliš pozdě. Na vině byl strach, že jejich schopnosti budou společností viděny jako nedostačující, i přecenění vlastních sil. Někdy si nepřála sama rodička či její rodina lékaře přivolat. Důvodem byla především obava z vysokých výdajů.⁷⁷

Smrtelně končily nejčastěji porody v případě úzkých porodních cest, patologicky změněné dělohy, nadměrné velikosti plodu nebo jeho hlavičky. Velmi rizikový byl také předčasný porod. I k vícečetnému porodu měl být podle instrukcí ihned povolán lékař, přestože takovouto situaci byly mnohdy porodní báby schopné zvládnout samy.⁷⁸

Přivolaný lékař často použil porodnické kleště. Císařský řez, který směl vykonat pouze lékař, se prováděl velmi zřídka. Mnohdy byl vykonán na již zemřelé matce, aby se případně zachránilo dítě, které by mohlo ještě žít. Na

⁷⁵ Tamtéž, s. 47-48.

⁷⁶ Tamtéž, s. 69.

⁷⁷ Tamtéž, s. 51.

⁷⁸ Tamtéž, s. 49-52.

živé matce byla operace provedena bez narkózy. Často byla otupělá pouze bolestmi a utrpením z dlouhotrvajícího porodu, případně alkoholem. Ještě v 19. století představovala tato operace obrovské riziko a končila ve většině případů smrtí matky.⁷⁹

V případě, že porodní bába nesehnala při těžkém komplikovaném porodu lékaře, musela jednat podle návodu ve své učebnici o *babení* sama. Musela se snažit udržet rodičku při životě. Stříkala jí vodu do obličeje, třela končetiny, dráždila čich a hrdlo, aplikovala klystýry s octem a solí. Rodičce také směla poskytnout poslední pomazání, jestliže bylo patrné, že se příchodu kněze nedožije.⁸⁰

Také v případě, že zjistila během nebo po porodu, že dítě není schopné žít, směla jej místo kněze nouzově pokřtít. Jestliže dítě bylo stále uvnitř matky, mohla použít ke křtu irigátor. Nouzový křest oznámila faráři, který jej zaznamenal do matriky. Když se dítě nepodařilo před smrtí pokřtít, je uvedeno v matrice pouze příjmení dítěte s křížkem.⁸¹

Když narozené dítě nejevilo žádné známky života, měl být také přivolán lékař. Během čekání na jeho příchod prováděla porodní bába oživovací pokusy. Stříkala na dítě studenou vodu, poplácávala ho po zádech a zadečku, odstranila hlen z dýchacích cest, podvázala a přestříhla pupeční šňůru. Při neúspěchu ponořila dítě do teplé lázně, masírovala mu hrudník, aplikovala studené klystýry, dýchala z úst do úst a prováděla Schultzovy přemety, kdy dítě převracela ve vertikální poloze. Kápnutí rozehřátého vosku na břicho dítěte bylo posledním pokusem o vzkříšení. I když oživovací pokusy selhaly, měla dítě zabalit a uložit do vyhřáté postýlky. Údajně takto několik dětí znovu ožilo. Když se dítě narodilo předčasně, porodní báby vkládaly nedonošené děti do vyhřáté trouby kuchyňských kamen. Podezření ze

⁷⁹ Tamtéž, s. 50-52.

⁸⁰ Tamtéž, s. 49.

⁸¹ Tamtéž, s. 90.

zavinění pozdějšího úmrtí živě narozeného dítěte měli porodní bába i lékař ohlásit příslušným úřadům.⁸²

Kojenecká a dětská úmrtnost byla po celé 19. století poměrně vysoká. Pohybovala se kolem 250 dětí zemřelých do jednoho roku na 1000 živě narozených. Úmrtnost byla ovlivněna sociálními poměry matky. Určitý pokles úmrtnosti můžeme zaznamenat až od konce devadesátých let 19. století.⁸³

Také úmrtnost žen byla v 19. století vysoká. Pohybovala se bez ohledu na sociální postavení kolem 10 %. Až na konci století se díky odbornějšímu vedení porodu a lepší hygieně a životosprávě těhotné snížila na 2 %.⁸⁴

⁸² M. Lenderová: K hříchu, s. 18; M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství, s. 90-91.

⁸³ P. Svobodný – L. Hlaváčková, Radostné dětství, s. 90 a 120; P. Horská – M. Kučera – E. Maur – M. Stloukal, Dětství, s. 359.

⁸⁴ M. Lenderová, K hříchu, s. 113-114.

5. Statistické údaje roku 1900 pro České Budějovice

K přiblížení údajů, které se týkají práce porodních bab v Českých Budějovicích, jsem si vybrala rok 1900 v římskokatolické matrice, která byla vedena farností sv. Mikuláše. Rok 1900 jsem zvolila proto, že je mezníkem mezi 19. a 20. stoletím.

Během roku 1900 se narodilo v Českých Budějovicích 1137 dětí, z toho 572 chlapců a 564 holčiček. U jednoho z mrtvě narozených dětí neuvedl kaplan pohlaví. Z celkového počtu se narodilo 106 nemanželských dětí, 33 mrtvě narozených a tedy nepokřtěných dětí a 18 dvojčat.⁸⁵ Dětská úmrtnost v tomto roce byla 2,9 %. Počet nemanželských dětí je poměrně vysoký. Vnímání svobodné matky společností na přelomu 19. a 20. století sice nebylo tak radikální, jak tomu bylo v předchozích stoletích, ale stále přetrvával názor, že stát se svobodnou matkou je nemravné a nepatřičné.

V lednu se narodilo 74, v únoru 107, v březnu 90, v dubnu 101, v květnu 90, v červnu 100, v červenci 111, v srpnu 84, v září 105, v říjnu 88, v listopadu 88 a v prosinci 99 dětí.⁸⁶ Nejvíce se tedy narodilo dětí počatých během listopadu, nejméně počatých během dubna.

Pouze šest porodů proběhlo bez pomoci porodní báby. Pět z nich bylo provedeno lékařem a děti se, kromě jedné holčičky, narodily mrtvé. U šestého porodu není v matrice zapsáno, kdo jej vedl. Narodila se mrtvá nemanželská holčička.⁸⁷ Lze předpokládat, že matka nevyhledala pomoc porodní báby ani lékaře záměrně a nechtěného dítěte se chtěla zbavit. Také se mohlo stát, že kaplan při zápisu zapomněl porodní bábu zapsat. Nejméně pravděpodobná je možnost, že se rodiče nepodařilo porodní bábu včas sehnat. Muselo by se jednat o rychlý porod a i tak by přivolaná bába musela

⁸⁵ Státní oblastní archiv (SOA) Třeboň, Matriky narozených při kostelu sv. Mikuláše v Českých Budějovicích (1615-1907), č. 38.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž.

po porodu rodičku a dítě prohlédnout. Byla by tedy do matriky zapsána. Počet porodů vedených lékaři je poměrně nízký. Obliba porodních bab v Českých Budějovicích na konci 19. století byla stále velká. Ženy raději rodily doma než v nemocnici. Zajímavé je, že pět porodů provedených lékaři skončilo úmrtím dítěte. Pouze jedno dítě přežilo. U těchto porodů není uvedena porodní bába, takže se nejedná o případ, kdy je ke komplikovanému porodu přivolán lékař.

V roce 1900 je v římskokatolické matrice zaznamenáno 37 porodních bab, které vykonaly v Českých Budějovicích během tohoto roku alespoň jeden porod. Některé z nich bydlely v okolních vesnicích, nejčastěji v Hodějovicích, dále pak v Mladém nebo Rudolfově. Všechny uvedené porodní báby byly zkoušené a tedy kvalifikované. Nepracovaly stejně často.⁸⁸ Vliv na jejich práci mohl mít věk, úspěšnost při práci a s tím také spojená oblíbenost.

Nejvíce v tomto roce pracovaly Marie Ambrožová, Marie Bošková, Barbora Hajerová, Kateřina Hajná, Katharina Hattanová, Emilie Hucková, Anna Husarová, Alžběta Chadimová, Rozálie Kochová, Terezie Kollárová, Eleonora Kovářová, Marie Lieblová, Josefa Müllerová, Eleonora Saipová, Markéta Saipová, Rozálie Sipplová, Marie Uhlíková, Pauline Vaňková, Marie Wurmová a Anna Zahrádková. Všechny bydlely přímo v Českých Budějovicích.⁸⁹

Emilie Hucková provedla 153, Alžběta Chadimová 118, Marie Uhlíková 108, Eleonora Kovářová 81, Katharina Hattanová 78, Eleonora Saipová 66, Barbora Hajerová 56, Anna Husarová 54, Marie Lieblová 50, Anna Zahrádková 48, Marie Ambrožová 30, Marie Bošková 27, Kateřina Hajná 27, Rozálie Kochová 27, Josefa Müllerová 25, Pauline Vaňková 23, Rozálie

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

Sipplová 22, Terezie Kollárová 18, Markéta Saipová 18 a Marie Wurmová 18 porodů.⁹⁰

Podstatně méně v roce 1900 pracovaly Barbora Doležalová, Marie Filecová, Marie Hněvkovská⁹¹, Karlína Hořejší, Markéta Kunzová, Barbora Jelínková, Marie Perenská, Marie Plematlová, Anna Porchamová, Kateřina Prokešová, Alžběta Radová, Marie Reitrová⁹², Terezie Řezáčová, Barbora Schwarzová, Kateřina Steinerová, Marie Turková a Anna Vansová.⁹³

Při porodu pomohly Karlína Hořejší třem, Anna Vansová třem, Barbora Schwarzová čtyřem, Markéta Kunzová pěti, Terezie Řezáčová sedmi, Marie Reitrová osmi, Barbora Doležalová devíti, Kateřina Prokešová devíti a Barbora Jelínková deseti ženám.⁹⁴

Pouze jeden porod v Českých Budějovicích během celého roku provedly Marie Filecová, Marie Hněvkovská, Marie Perenská, Marie Plematlová, Anna Porchamová, Alžběta Radová, Kateřina Steinerová a Marie Turková.⁹⁵

Podle úředních záznamů pracovalo v Českých Budějovicích v letech 1887 19⁹⁶, 1907 23⁹⁷ a 1925 22⁹⁸ porodních bab. Rozdíl v počtu porodních bab mezi těmito údaji a zápisy v římskokatolické matrice z roku 1900 je na první pohled zřejmý. Avšak více než deset porodů v roce 1900 provedlo pouze 20 babiček z celkového počtu 37. Některé babičky, které nepracovaly příliš často nebo nebydlely přímo v Českých Budějovicích, nemusely být do seznamů zařazovány.

V roce 1907 jsou uvedeny jako porodní báby pracující v Českých Budějovicích Marie Ambrožová, Marie Bošková, Anna Čechurová, Barbora

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Jako místo bydliště Marie Hněvkovské je uvedena adresa Na Královských Vinohradech č. 912. Mohla přijet do Českých Budějovic, aby pomohla při porodu své příbuzné nebo přítelkyni.

⁹² V matrice také uváděna jako Marie Reuter.

⁹³ SOA Třeboň, Matriky římskokatolické církve, Matriky narozených při kostelu sv. Mikuláše v Českých Budějovicích (1615-1907), č. 38.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ SOkA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3285, sign. 7 1/103, kart. 301.

⁹⁷ Tamtéž, inv. č. 3367, sign. 7 2/9, kart. 311.

⁹⁸ Tamtéž, inv. č. 3377, sign. 7 2/37, kart. 311.

Hajerová, Katharina Hattanová, Anna Husarová, Kateřina Hajná, Kateřina Hanousková, Barbora Jelínková, Marie Jarolímová, Terezie Kollárová, Eleonora Kovářová, Antonie Macounová, Viktorie Oplová, Marie Pařízková, Viktorie Peterková, Eleonora Saipová, Markéta Saipová, Rozalie Sipplová, Marie Šímová, Barbora Schwarzová, Marie Uhlíková a Paulina Vaňková.⁹⁹ Patnáct z nich je také zapsáno v roce 1900 do římskokatolické matriky vedené kostelem sv. Mikuláše v Českých Budějovicích, 14 z nich patřilo v tomto roce k nejvyhledávanějším a tedy i k nejpracovitějším porodním bábám. Pouze Kateřina Hajná provedla v roce 1900 jen 10 porodů.

⁹⁹ Tamtéž, inv. č. 3367, sign. 7 2/9, kart. 311.

6. Závěr

Porodní bába byla na přelomu 19. a 20. století nadále nepostradatelnou součástí života téměř všech žen. Porod se ve většině případů stále odehrával doma u rodičky. Lékař byl většinou přivoláván pouze ke komplikovanému porodu. Jen málo žen rodilo v porodnici.

Na přelomu 19. a 20. století se vyžadovaly u porodní báby gramotnost a odborné vzdělání. Každá porodní bába měla absolvovat odborný kurz a úspěšně vykonat závěrečnou zkoušku. *Babictví* se v Čechách vyučovalo pouze v Praze, takže můžeme předpokládat, že většina adeptek z Českých Budějovic zde studovala. Mezi lety 1852-1920 se v Praze každý rok konaly tři čtyřměsíční teoreticko-praktické kurzy. Dva kurzy probíhaly v českém a jeden kurz v německém jazyce. Chudé porodní báby, které si pobyt a studium v Praze nemohly dovolit, měly být vzdělávány na náklady obcí, kde měly po studiu pracovat. Bylo v zájmu každé obce, aby měla dostatek kvalifikovaných porodních bab. Nemajetná porodní bába také mohla obdržet státní stipendium. V tomto případě musela po složení závěrečné zkoušky pracovat na místě, kde byl nedostatek porodních bab.

Pro lepší vzdělání porodních bab byly vydávány příručky, které měly funkci učebnic. Každá porodní bába měla některou z nich vlastnit. Za nejlepší příručky, které pochází z 19. století, jsou považovány *Umění porodnické k užítku ženám při porodu obsluhujícím* Antonína Jungmanna, *Babictví čili umění porodnické* Františka Jana Mošnera, *Babictví, učebná kniha o porodnictví pro báby porodní* Vojtěcha Vyšína a *Porodnictví pro babičky* Václava Rubešky. Autoři těchto příruček byli profesory porodnictví. Měly odborné znalosti a zároveň díky kurzům, které vedli, věděli, jak nejlépe učební látku vysvětlit porodním bábám. Učebnice, kterým by porodní báby nerozuměly, by nemohly plnit svůj účel.

Nařízení a instrukce, které byly vydávány pro porodní báby, se zaměřovaly na jejich sociální postavení a průběh vzdělávání a práce. Na dodržování instrukcí dohlíželi okresní hejtmanství nebo obecní úřad, a okresní lékař.

Podle nařízení z roku 1897 si měly porodní báby pořídit nové schránky na nástroje, jejichž vzor i obsah byl úředně chválen. V Českých Budějovicích se kontroly pracovních nástrojů a schránek prováděly často. Porodní báby se musely dostavit k předem vyhlášené kontrole. Jestliže některé z porodních bab nepřišly, byl jim určen náhradní termín. Když byla shledána nějaká závada na pracovních nástrojích, byl s nimi sepsán protokol a musely dát vše co nejdříve do pořádku.

Porodní bába měla pečovat o ženu a dítě během těhotenství, porodu a šestinedělí. Nejméně práce měla během těhotenství. Vaginální vyšetření prováděla velmi zřídka. Jestliže jí těhotná žena byla schopná sdělit termín své poslední menstruace, dokázala vypočítat přibližný termín porodu. Na začátku porodu měla zjistit polohu dítěte a určit, jestli je schopná zvládnout porod bez lékařské pomoci.

Jestliže během nebo po porodu nastaly komplikace, měla co nejrychleji přivolat lékaře. Pouze on mohl používat porodnické kleště, provést císařský řez nebo podat trpící rodičce léky, které by utišily její bolest. Během čekání na příchod lékaře se měla porodní bába snažit udržet rodičku a dítě při životě. Když viděla, že dítě nebo rodička zemřou před příchodem kněze, směla dítě nouzově pokřtít a rodičce dát poslední pomazání.

Po porodu a během šestinedělí měla porodní bába nejvíc práce. Musela se postarat o matku i nově narozené dítě. Nejdříve přestříhla pupeční šňůru. Pahýl ovázala čistým obinadlem. Také oči dítěte měla očistit. Použila k tomu ohřátou nebo borovou vodu. Novorozeně pak vykoupala. První koupel měla nejen očištnou, ale také symbolickou funkci. Představovala očištění od

dědičného hříchu. Po koupeli porodní bába dítě zavinula, ukázala rodině a přiložila poprvé k matčinu prsu.

Během šestinedělí, především v prvních dnech po porodu, měla porodní bába k matce a dítěti chodit na časté poporodní kontroly, při kterých prohlédla matku i dítě. U dítěte kontrolovala hlavně hojení pupíku. Matce doporučovala sedací koupele a proti poporodním bolestem obklady z heřmánku a přikládání nahřátých ručníků. Také omývala rodidla dezinfekcí a heřmánkem, přikládala obklady z různých bylinných odvarů a kontrolovala laktaci prsou.

Z průzkumu římskokatolické matriky, která byla vedena farností sv. Mikuláše, z roku 1900 vyplývá, že se během tohoto roku v Českých Budějovicích narodilo 1137 dětí, z toho 572 chlapců a 564 dívek. U jednoho mrtvě narozeného dítěte není zapsáno pohlaví. Z tohoto počtu bylo 106 nemanželských a 33 mrtvě narozených dětí. Nejméně dětí se narodilo v lednu, nejvíc v červenci. Pouze pět porodů vedl lékař. U jedné nemanželské mrtvě narozené holčičky není uvedeno, kdo porod vedl. V matrice bylo celkem zapsáno 37 porodních bab. Počty porodů, které vykonaly, se podstatně lišily. Nejvíce porodů vykonala Emilie Hucková. Pomohla při porodu celkem 157 ženám. Nejméně pracovaly Marie Filecová, Marie Hněvkovská, Marie Perenská, Marie Plematlová, Anna Porchamová, Alžběta Radová, Kateřina Steinerová a Marie Turková. Všechny tyto porodní báby vykonaly pouze jeden porod za celý rok.

7. Seznam použitých pramenů a literatury:

I. Prameny:

Státní okresní archiv České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3285, sign. 7 1/103, kart. 301 – Seznam porodních báb působících v Českých Budějovicích.

Státní okresní archiv České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3365, sign. 7 2/7, kart. 311 – Petice ústředního spolku německých lékařů v Praze v záležitosti zřízení školy pro porodní báby.

Státní okresní archiv České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3366, sign. 7 2/8, kart. 311 – Kontrola nástrojů porodních báb.

Státní okresní archiv České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3367, sign. 7 2/9, kart. 311 – Písemnosti týkající se porodních báb.

Státní okresní archiv České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3370, sign. 7 2/13, kart. 311 – Výnos okresního výboru Českých Budějovic o pomoci chudým porodním bábám při pořízení předepsané schránky na jejich nářadí.

Státní okresní archiv České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3376, sign. 7 2/36, kart. 311 – Kurz pro porodní báby.

Státní okresní archiv České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3377, sign. 7 2/37, kart. 311 – Seznam porodních Báb v Českých Budějovicích.

Státní oblastní archiv Třeboň, Matriky narozených při kostelu sv. Mikuláše v Českých Budějovicích (1615-1907), č. 38.

II. Literatura:

Cuřínová, L.: Alchymie času. Porod v dějinách medicíny, Sanquis, listopad 1999, s. 40-42.

Cuřínová, L.: Z dějin „umění babického“, Sestra 1992, s. 2-3.

Čech, E. a kol.: Porodnictví, Praha 1999.

Doležal, A.: Od babictví k porodnictví, Praha 2001.

Horská, P. - Kučera, M. - Maur, E. - Stloukal, M.: Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy, Praha 1990.

Lenderová, M: Dítě a dětství v dějinách, Gynekolog 11, 2002, č. 2, s. 99-104.

Lenderová, M: Od porodní báby k porodní asistentce, in: Theatrum Historie. Sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice 1, Univerzita Pardubice, Pardubice 2006, s. 129 - 154.

Lenderová, M: Porodní bába: od poslání k profesi, in: Eva Broklová – Marie L. Neudorfová (edd.), Věře Olivové ad honorem. Sborník příspěvků k novodobým československým dějinám. Společnost Edvarda Beneše v Ústavu T. G. Masaryka, Praha 2006, s. 227 – 242.

Lenderová, M: Porodní bába, akušér, lékař, Gynekolog, časopis ženských lékařů 14, 2005, č. 14, s. 228-234.

Lenderová, M.: K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století, Praha 1999.

Lenderová, M. - Rýdl, K.: Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha 2006.

Svobodný, P. - Hlaváčková, L.: Dějiny lékařství v českých zemích, Praha 2004.

Seznam obrazové přílohy:

1. Seznam porodních bab žijících v Českých Budějovicích, 1887. SOkA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3285, sign. 7 1/103, kart. 301.
2. Seznam porodních bab žijících v Českých Budějovicích, 1907. SOkA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3367, sign. 7 2/9, kart. 311.
3. Seznam porodních bab žijících v Českých Budějovicích, 1925. SOkA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 3377, sign. 7 2/37, kart. 311.
4. Jan Melič (1763-1837), profesor praktického porodnictví na pražské lékařské fakultě, průkopník zdravotnické statistiky a nemocenského pojištění. P. Svobodný – L. Hlaváčková, Dějiny lékařství v českých zemích, Praha 2004, s. 96.
5. František Jan Mošner (1798-1876), významný porodník a profesor na porodnickém a chirurgickém učilišti v Olomouci. P. Svobodný – L. Hlaváčková, Dějiny lékařství v českých zemích, Praha 2004, s. 118.
6. Způsoby vyšetření těhotné porodní bábou. L. Cuřínová, Alchymie času. Porod v dějinách medicíny, Sanquis, listopad 1999, s. 42.
7. Vyšetření těhotné vestoje lékařem, 1822. M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha 2006, s. 36.
8. Porodní stolice. P. Svobodný – L. Hlaváčková, Dějiny lékařství v českých zemích, Praha 2004, s. 101.
9. Fantomní kloubová loutka k porodnickým cvičením z katalogu firmy Waldek a Wayne, 1905. M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha 2006, s. 82.

10. Odznak porodní báby. M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha 2006, s. 88
11. Kufřík porodní báby, katalog firmy Waldek a Wayne, 1905. M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha 2006, s. 87.
12. Vyobrazení možných poloh dítěte. M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha 2006, s. 54.
13. Vyobrazení použití porodních kleští. L. Cuřínová, Alchymie času. Porod v dějinách medicíny, Sanquis, listopad 1999, s. 40.
14. Porodnické kleště. M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha 2006, s. 80.
15. Dekapitátor, jímž lékař uvnitř rodičky odděloval hlavičku dítěte od těla. M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha 2006, s. 84.
16. Manžel u komplikovaného porodu. M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha 2006, s. 78.
17. Oživovací pokusy takzvanými Schulzovými přemety. M. Lenderová – K. Rýdl, Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha 2006, s. 105.
18. Instrumentárium pro císařský řez, 1743. L. Cuřínová, Alchymie času. Porod v dějinách medicíny, Sanquis, listopad 1999, s. 41.

Obrazová příloha

In dem
 Anwesen der
 k. k. Hof- und
 Landes-
 Rathe
 am 16. 1887
 J. K. K.

No. FXH. 22
 103

An
 d. des löbliche

Bürgermeisteramt

in

Podweis

- J. 13/6 887 f. 1344
 Ich, Josef K. K., beauf-
 trage die unten
 benannten Hebammen
 in
 Bauer Klara,
 Bleha Anna,
 Brucka Maria,
 Borschova Maria,
 Chaslins Klara,
 Felix Julia,
 Hoch Kofalio,
 Kolarova Klara,
 Krasna Anna,
 Liska Maria,
 Lichtblau Karoline,
 Müller Klara,
 Kaulova Anna,
 Postnerova Anna,
 Ruzicka Maria,
 Sobeslavsky Anna,
 Sedera Anna,
 Schwacha Anna,
 Kohnova Anna.
 Podweis 14/6 1887.

In der
 Administration der
 Ersten allg. österr. Hebammen-Zeitung
 Wien, VI., Eszterhazygasse Nr. 21

Ich bestätige hiermit auf die
 vorstehende Liste der
 Hebammen, dass dieselben
 in der
 Podweis am 15/6 1887.

um die gefällige Mittheilung der Adressen
 der im Namen

J. K. K.
 13/6 1887
 Podweis

J. K. K.

1. Seznam porodních bab žijících v Českých Budějovicích, 1887.

Marie Ambrosch	Mühlberg 10.
Marie Boschek	Výhledy ul. 27.
Anna Čechura	Fuklicegasse 938
Barbara Hájek	Jaoung ul. 7.
Paulina Hattan	Ploufy ul. 18
Anna Husar	Linnestr. 19.
Paulina Hajny	Průmysl ul. 42.
Paulina Hanousek	Gyrowetzgasse 23.
Barbara Jelinek	Lundstr. 23.
Marie Jarolim	Průmysl ul. 29.
Yusef Kollar	Rudolf ul. 1.
Eleonora Kovar	Průmysl ul. 32
Antonin Macoun	Průmysl ul. 1.
Viktorie Opel	Výhledy ul. 42
Marie Parisek	Löfing ul. 32
Viktorie Peterka	Třístizyabände
Eleonora Šaip	Průmysl ul. 15
Margareta Šaip	" "
Paulina Šipsb	Rudolfstädter 25
Marie Šima	Gyrowetz ul. 27.
Lilly Schwarz	Löfing ul. 46.
Marie Uhlík	Průmysl ul. 6
Pauline Wanik	Ploufy ul. 9

2. Seznam porodních bab žijících v Českých Budějovicích, 1907.

Seznam porod. asistentek.

Seř. čís.	por. asist.	Jméno	
1	-	Imbrožová Marie	Mlýnská stoka 10
2	-	Blažková Jana	Knižská 44
3	-	Lichnerová Anna	Puklicova 938
4	-	Hajzerová Barbora	Panská 7
5	-	Hajná Kateřina	Česká ul. 9.
6	-	Hajná Marie	- " - 9.
7	-	Hanousková Kateř.	Žitavcova 23
8	-	Husarová Anna	Lannova tř. 19.
9	-	Habánová Kateř.	Pachyho ul. 18
10	-	Jarolimová Marie	Šternkova 23
11	-	Jarošová Tuzie	
12	-	Jelinková Barbora	
13	-	Kollárová Tuzie	Radnická 1.
14	-	Kvasničková Ruž.	
15	-	Kacounová Inbon.	
16	-	Peluková Viktorie	
17	-	Saiphová Elean.	Blouhá 26
18	-	Sipplová Rosalie	Tř. čs. legii 25
19	-	Šimová Marie	ul. Bedř. Imelany 27
20	-	Schwarzová Eliška	Česká ul. 46
21	-	Whlíková Marie	Kostelní ul.
22	-	Radvorá Eliška	" ul. 25.

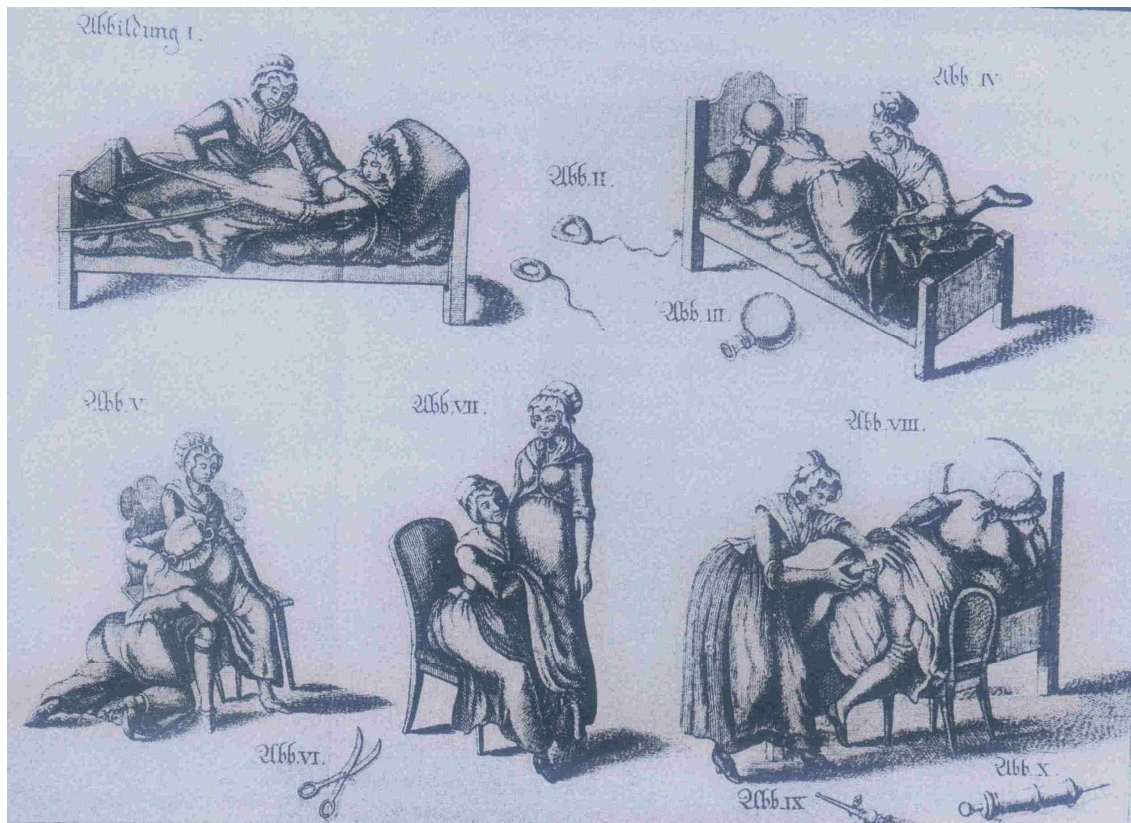
3. Seznam porodních bab žijících v Českých Budějovicích, 1925.

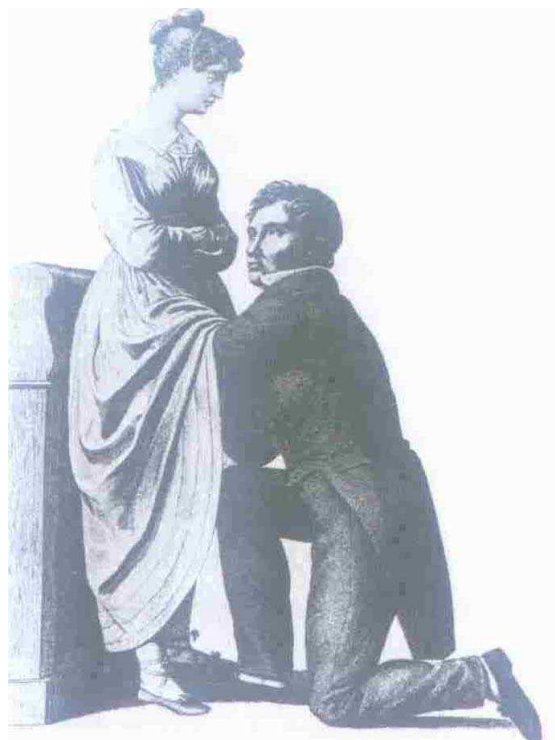
4. Jan Meliř (1763-1837), profesor praktického porodnictví na pražské lékařské fakultě, průkopník zdravotnické statistiky a nemocenského pojištění.

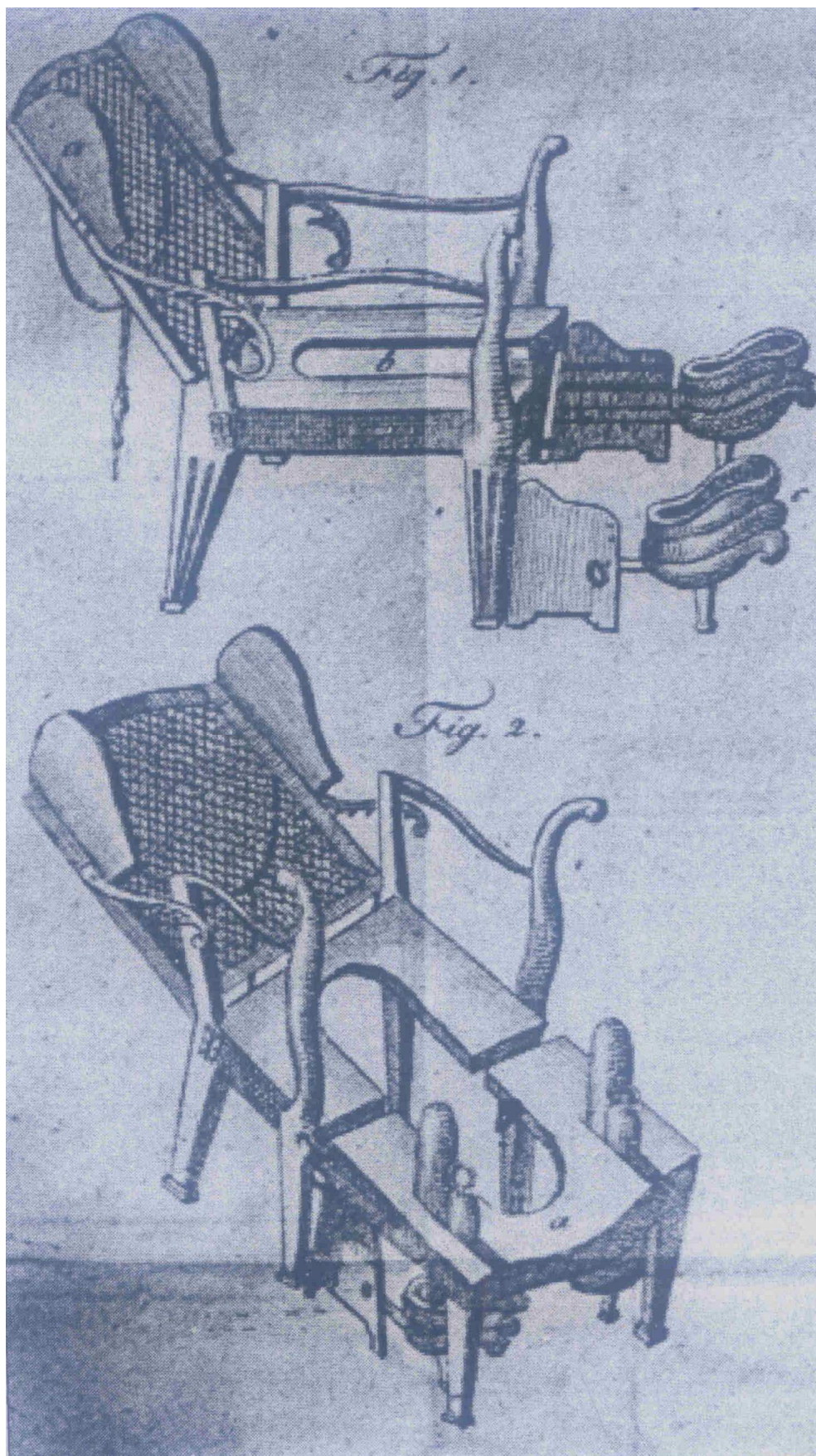
5. Frantiřek Jan Mořner (1798-1876), významný porodník a profesor na porodnickém a chirurgickém uřiliřti v Olomouci.

6. Způsoby vyšetření těhotné porodní bábou.

7. Vyšetření těhotné vestoje lékařem, 1822.

8. Porodní stoliče.

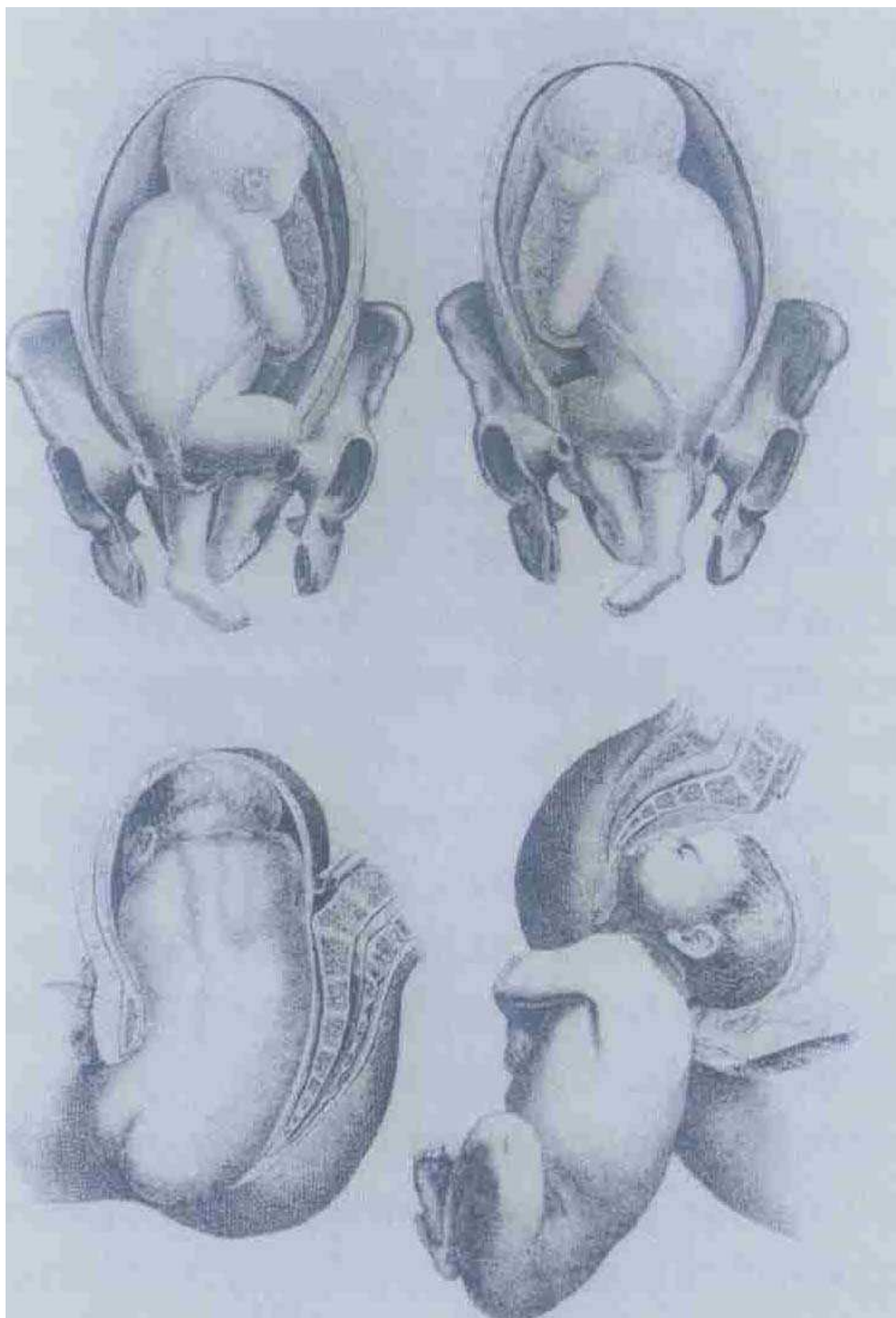
9. Fantomní kloubová loutka k porodnickým cvičením z katalogu firmy Waldek a Wayne, 1905.

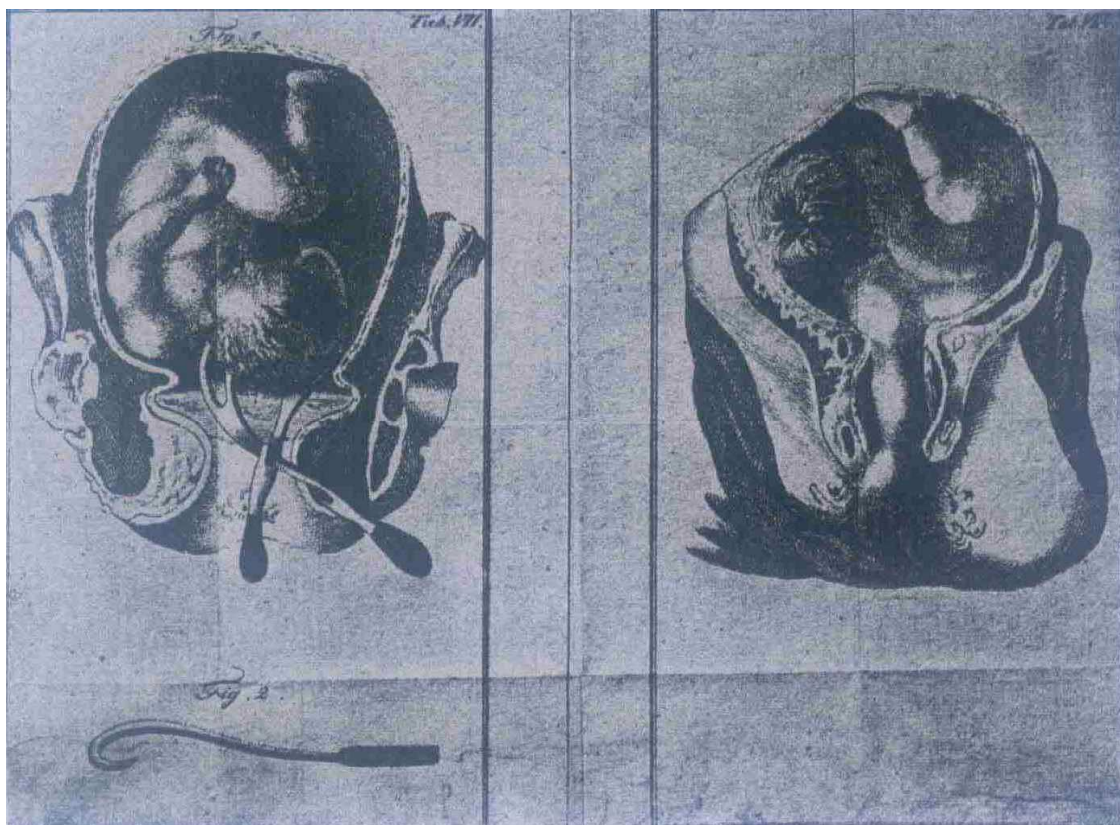
10. Odznak porodní báby.

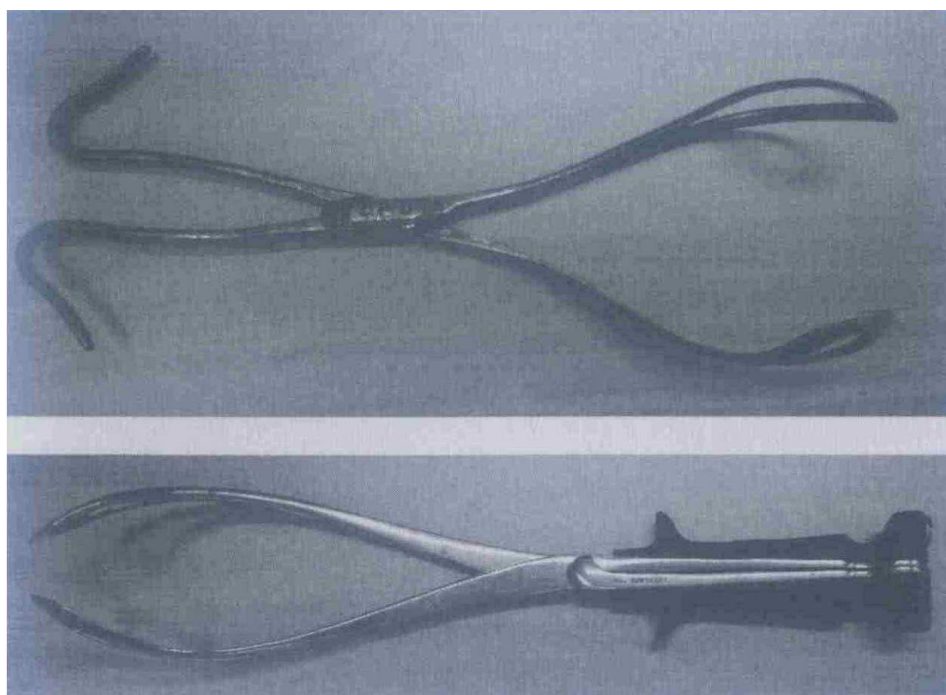
11. Kufřík porodní báby, katalog firmy Waldek a Wayne, 1905.

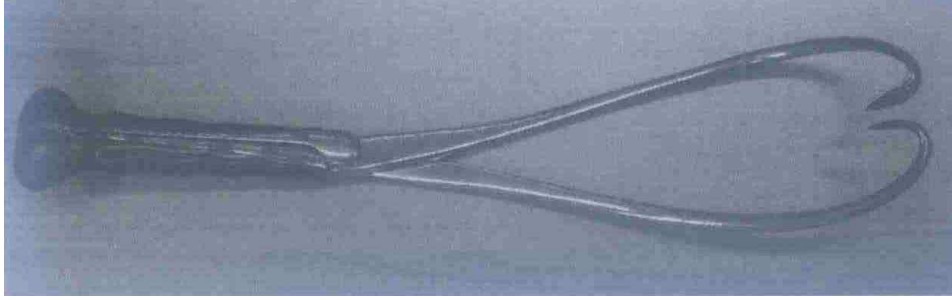
12. Vyobrazení možných poloh dítěte.

13. Vyobrazení použití porodních kleští.

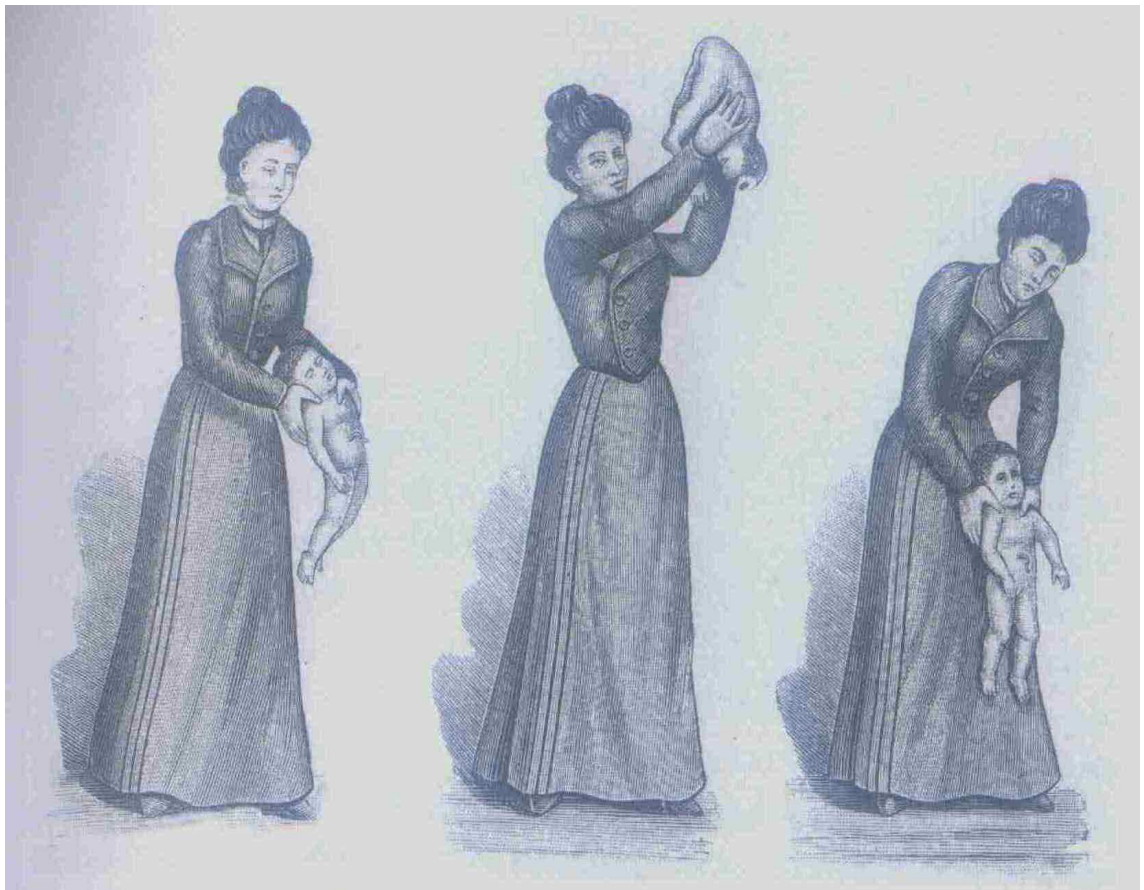
14. Porodnické kleště.

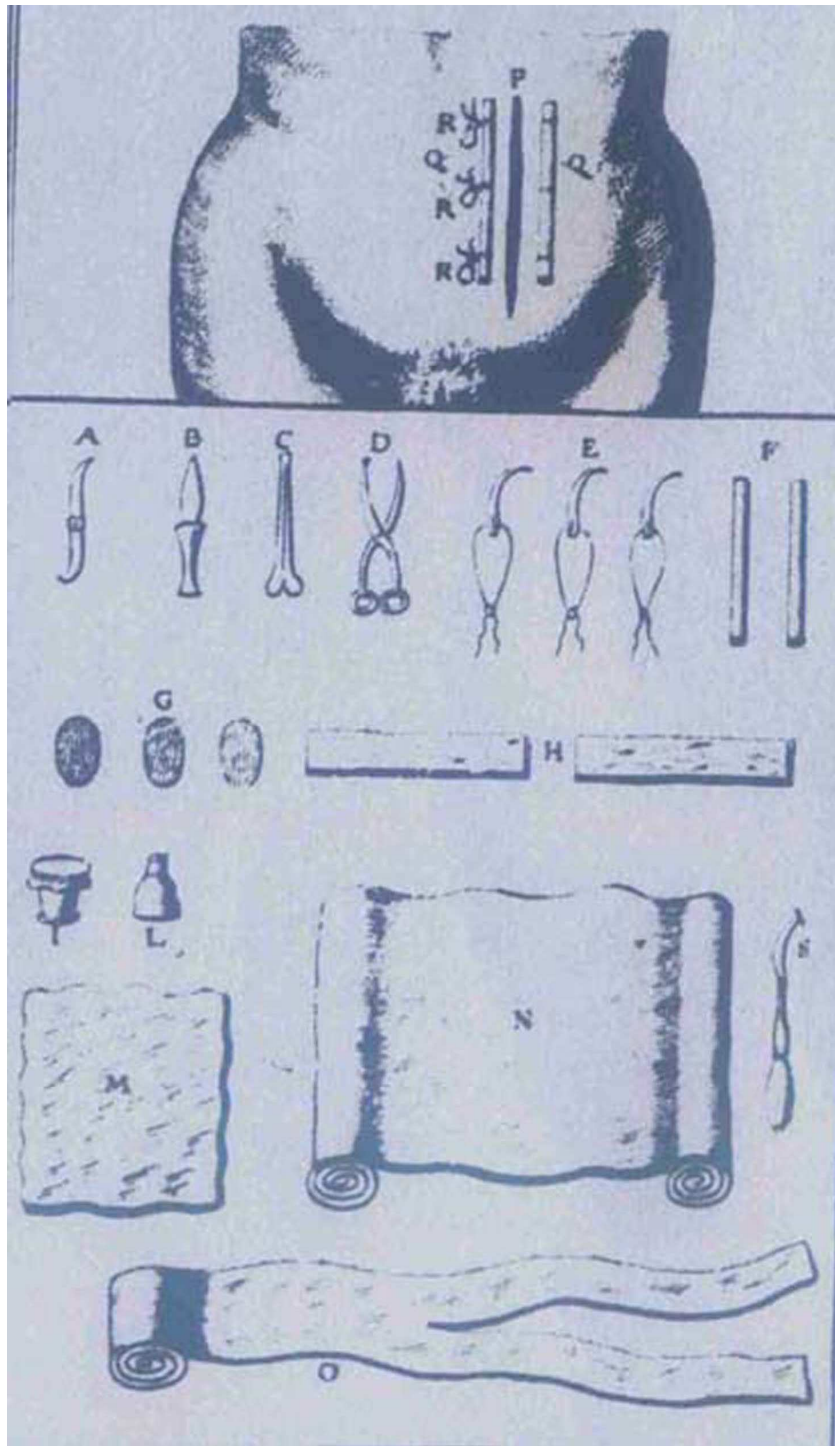
15. Dekapitátor, jímž lékař uvnitř rodičky odděloval hlavičku dítěte od těla.

16. Manžel u komplikovaného porodu.

17. Oživovací pokusy takzvanými Schulzovými přemety.

18. Instrumentarium pro císařský řez, 1743.